

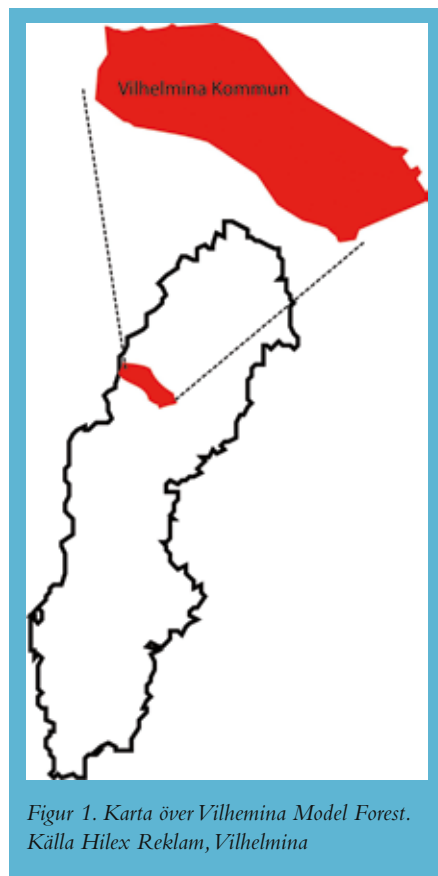
Julia Carlsson ▪ Gun Lidestav



*Många skogliga värden ryms i Vilhelmina Model Forest. Bilderna illustrerar några exempel: gammalskog med höga naturvärden, samiska kulturarv, rekreation i fjällvärlden och vattenbruksfrågor. Foto Julia Carlsson.*

## Vilhelmina Model Forest — hållbart skogsbruk med sociala värden

- I en *Model Forest* kan intressenter med olika markanvändningsbehov samlas till dialog och deltagandeplanering för att stärka lokalsamhällets kapacitet till hållbar utveckling.
- I Vilhelmina Model Forest (VMF), liksom hos deras samarbetspartner Prince Albert Model Forest (PAMF) i Kanada, kommer den sociala dimensionen av hållbart skogsbruk till uttryck i projektet "Learning from our Elders" liksom i VMF:s demonstrationsområden och renbruksplaner.
- En ökad politisk legitimitet för Model Forest-organisationerna skulle förstärka möjligheterna till konfliktlösning och jämlikhet mellan olika skogliga intressenter och urbefolkningars rättigheter.
- Vilhelmina Model Forests koppling till projekten Baltic Landscape, Integral, ARANGE och PLURAL, samt det s.k. VMF-konsortiet, ger goda förutsättningar för samfinansiering och samarbete med företagande, offentlig förvaltning och forskning för nyfinansiering.



Figur 1. Karta över Vilhelmina Model Forest.  
Källa Hilex Reklam, Vilhelmina

■ Skogsindustrins försämrade lönsamhet i stora skogsnationer som Sverige och Kanada har inneburit stora ekonomiska och sociala påfrestningar i skogsberoende landsbygdssamhällen. Därigenom understryks behovet av att vidga synen på nyttjandet av skogens resurser för att åstadkomma hållbara, motståndskraftiga och välmående landsbygder. I det sammanhanget har skogens sociala värden fått ökad uppmärksamhet som den tredje av hållbarhetens hörnstenar (förutom de ekonomiska och ekologiska värdena).

Mot den bakgrunden genomförde vi intervjuer med styrgrupp och projektledning i VMF och PAMF i Kanada, för att undersöka betydelsen av de sociala komponenterna i respektive Model Forest. Vilhelmina och Prince Albert är båda glesbygdskommuner där skogen länge varit en viktig del av näringslivet och sysselsättningen. I både VMF och PAMF finns också ursprungsbe-folkningar representerade; Vilhelmina Södra och Norra Samebyar, respektive 12 *First Nations*-reservat i PAMF. Områdena har var för sig en lång historia med olika typer av intressekonflikter, men genom att tillämpa Model Forest-arbetsättet har nya möjligheter till konfliktlösning och samarbete skapats. Sedan 2004 har ett bilateralt samarbete mellan VMF och PAMF utvecklats.

Både VMF och PAMF arbetar med att beskriva och dokumentera pågående markanvändning, ta fram åtgärdsförslag och ge underlag för beslutfattande och policys. Samarbetet mellan VMF och PAMF innebär mer konkret att:

- Utbyta erfarenheter och kunskap inom förvaltning av naturresurser.
- Hantera intressemotsättningar avseende markanvändning.
- Kartlägga traditionell kunskap.
- Utveckla GIS-plattform för direkt kommunikation mellan olika aktörer.
- Genomföra resor och utbyte för att skapa nätverk mellan ungdomar.
- Producera en kulturell kokbok med traditionella metoder och recept från ursprungsbefolkningarna.
- Skapa klimatguider och presentera scenarios för klimatförändringarna i de båda MFs.

### Introduktion till Vilhelmina Model Forest

Vilhelmina Model Forest (VMF) etablerades 2004 i Vilhelmina kommun, Västerbottens län i nordvästra Sverige, och är den första MF i Europa som ingår i International Model Forest Network (IMFN). Den täcker en yta på 850 000 hektar från fjäll och fjällskog i väster till den boreala skogen, odlingsbygden och samhällena i öster. Av dessa är 350 000 hektar produktiv skogsmark och 180 000 hektar skyddad mark. Här kan metoder för hållbart bruk av landskapets resurser utvecklas, tillämpas, studeras och demonstreras. VMF inrymmer stora arealer där skogen har höga natur- och landskapsvärden. Traditionellt har alternativa skogsbruksmetoder använts vid sidan av trakthyggesbruket. Skogsbruk, renbruk, turism, vattenkraft, jakt, fiske och olika typer av rekreation äger rum i VMF. Det finns intressemotsättningar kring markanvändningen, speciellt mellan skogsbruk och rennäring, men även angående fortsatt vind-, vattenkrafts- och gruvutbyggnad, vilket innebär att behovet av innovativa lösningar på markanvändningsfrågor i olika geografiska skalor är stort.

Bakgrunden till VMF kan spåras tillbaka till 1980- och 90-talen, då bl. a. konflikten om gammelskogen i Njakafjäll var som mest brännande. Mark-

ägarna ville avverka skogen och bygga skogsbilväg, vilket miljörörelserna protesterade starkt emot. År 1995 etablerades Vilhelmina-projektet, med fokus på mångbruksskötsel av skogsmark. När sedan det kanadensiska Model Forest-konceptet började sprida sig över värld-

#### FAKTARUTA

##### Vad är en Model Forest?

En Model Forest är en politiskt och kommersiellt oberoende organisation inom ett bestämt geografiskt område (landskap). Detta landskap ska inrymma olika typer av skogsanvändning och skogliga värden. En Model Forest har själv ingen äganderätt eller beslutsmässig auktoritet utan kan snarast liknas vid en arena för att testa och utveckla hållbart nyttjande av skog. Själva konceptet skapades i Kanada i början av 1990-talet och finns idag spritt över hela världen genom de 60 Model Forests i 30 länder som tillsammans utgör ett internationellt nätverk av International Model Forest Network (IMFN). Varje Model Forest har en styrgrupp med deltagare som representerar organisationer eller sig själva och speglar områdets specifika intressenter:

- Statliga och regionala myndigheter, departement, kommuner och urbefolkningars riksting
- Ursprungsbefolkningars samhällen
- Föreningar för uteliv, fritid och rekreation, företag och lokala politiker
- Skogsföretag och industrier, liksom gruvnäring och energinäring
- Miljöorganisationer, naturvårdsorganisationer, råd för ekonomisk utveckling, turism och fackföreningar
- Matproducenter, privata skogsägare, nationalparker, jaktförbund
- Universitet och forskningsinstitutioner.

Tillsammans identifierar de gemensamma mål för området och leder aktivitetsprogram. Dessa ska engagera allmänheten till deltagande och skapa medvetenhet och förståelse för hållbar utveckling inom skogsskötsel. Att sprida kunskap, dela erfarenheter, bygga upp bygdens kapacitet, stimulera till nya nätverk och stärka relationerna mellan samarbetspartners är viktiga grundstenar, från lokal till internationell nivå. Legitimitet, representation och transparens är ledord i arbetet. Kopplingen till forskning är också betydelsefull. Målet med arbetet är att nå välinformerade och rättvisa beslut kring hållbart nyttjande av naturresurser, utan att värdera något intresse högre än det andra och främja konfliktthantering, så att förtroendet mellan markintressenter och lokalbefolkning kan växa.



Figur 2. Demonstrationsområden i Vilhelmina Model Forest. Källa Leif Jougda, Skogsstyrelsen.

en, anslöt sig Vilhelminaprojektet till tankegångarna och ansökte om att få status som en Model Forest.

Huvudsyftet med VMF är att skapa ett partnerskap mellan alla relevanta intressenter och ett forum att mötas och leda arbetet mot hållbarhet inom skogsnäringen och den lokala regionens naturresurser. Verksamheten är organiserad i sex utvecklingsprogram, för vilka VMFs styrgrupp ska fungera som ett lokalt råd:

1. Naturvård och naturskydd i ett landskapsperspektiv.
2. Skogsbruk för balans mellan produktionsmål och miljömål.
3. Skogsskötsel och restaureringsåtgärder i anslutning till vattendrag.
4. Klimatförändringarnas påverkan på skogen.
5. Skogens nyttigheter t.ex. kombinationen av skogsbruk – rennäring.
6. Deltagandeplanering av skogslandskapet.

I Kyrkstan i centrala Vilhelmina finns ett visningsrum där allmänheten kan ta del av kunskap och erfarenheter om metoder för hållbart skogsbruk och användning av naturresurser, och öka förståelsen för intressenters olika behov av markanvändning.

## Projekt i VMF som präglas av sociala aspekter på hållbart skogsbruk

Skogens sociala värden berör människors välbefinnande, naturnära boendemiljöer och den traditionella och kulturella kopplingen till skogsbruket och naturen. Skogen nyttjas för rekreation, friluftsliv, jakt och fiske, samt bär- och

svampplockning. Den sociala aspekten av hållbar utveckling berör också människors rättigheter, tillgång till resurser, möjligheter till deltagandeplanering, jämlikhet och beslutsfattande på lokal nivå. Nedan beskrivs tre projekt med social karaktär, utbildande funktion och stark koppling till lokalbefolkningen.

## Demonstrationsområdena

Ett av VMFs första insatser var att anlägga 14 demonstrationsområden med informationsstigar och skyltning. Områdena visar exempel på olika typer av skogsskötsel i praktiken, kulturspår m.m. som ett underlag för rådgivning, och som inbjuder till utbildning, reflektioner och nya möten som en publik lärosal. Viktiga sociala värden inom hållbart skogsbruk är möjligheten för olika intressenter till information och deltagande i att utveckla markanvändningen. I våra intervjuer framkom att demonstrationsområdena har varit meningsfulla att besöka för människor som inte är engagerade inom skogsbruket, för att visa på olika skötselmetoder och öka förståelsen för skogens olika värden. Möten mellan olika intressenter i en lärandemiljö ute i det fria stimuleras av konkreta och tillämpbara exempel, i jämförelse med traditionella mötesrum. I Figur 2 visas de olika områdenas geografi och typ av skogsskötsel. För åtta av områdena finns framtagna foldrar med information och karta.

## Renbruksplaner

Rennäringen har en betydande roll och en central del i VMF:s verksamhet. För rennäringen är det viktigt att ha kun-

skap om renarnas betesutnyttjande under olika säsonger. Renbruksplaner upprättas nu under Skogsstyrelsens ledning för samebyarna. Projektet arbetar med att kartlägga och dokumentera betesland samt omvärldsfaktorer som påverkar renskötsel. Denna kunskap kan även andra aktörer inom skogsbruk, gruvarbete och vindkraft använda i sin planering.

Ny teknik som utvecklats inom viltforskningen har satts i operativt bruk inom renskötseln i Vilhelmina norra sameby. Ett antal renar bär halsband utrustade med GPS och GSM, som via webbaserade kartor och mobiltelefon dagligen håller rensköterna uppdaterade om var renarna befinner sig. Med denna teknik går det att få ny och bättre samlad kunskap om hur renarna nyttjar markerna, vilket möjliggör planering integrerad med pågående skogsbruk över stora geografiska arealer. Tack vare renbruksplanerna kan medvetenheten och förståelsen öka kring rennäringens behov och underlätta för skogsbruket att anpassa sig efter dessa, och förbättra dialogen mellan de båda parterna. Genom detta projekt har samernas inflytande och delaktighet stärkts i diskussioner och forskning på ett nytt sätt.

Hänsynen till urbefolkningars rättigheter är en grundsten när det gäller sociala värden i Model Forests. Genom VMF har samerna fått ett nytt forum att lyfta sina markanvändningsrelaterade frågor, och uppmuntras till aktivt deltagande i naturresursplanering med andra intressenter.

## Det gemensamma projektet "Learning from our Elders"

I detta projekt har studenter haft möten med äldre invånare från First Nations i PAMF Kanada och samebyarna i Vilhelmina. De har dels lärt sig mer om platsen där de är uppväxta, dess kultur, historia och klimatförändringar, dels fått ta del av kunskap om spridning, beteende och lokalisering för renarna som lever i både Saskatchewan och i norra Sverige, samt hur renars betesland påverkas, både direkt och indirekt, av storskaliga förändringar i skogslandskapet. Studenter och forskare från University of Saskatchewan, University of the Arctic och Umeå universitet har genomfört intervjustudier kring detta. Syftet var att förbättra förståelsen för urbefolkningar och finna strategier för att ta tillvara regionala traditioner. Deltagarna upplevde projektet som mycket meningsfullt för både dem själva, för samhället och ursprungsbefolkningarna.

## Vilhelmina Model Forest - hållbart skogsbruk med sociala värden

### Baltic Landscape

VMF är ett av sju områden i fyra länder i Östersjöregionen som förenas i projektet Baltic Landscape. Projektet ska skapa en plattform för samarbete och erfarenhetsutbyte kring skogens roll och funktion i samhällsutvecklingen utgående från landskapsperspektivet. Målsättningen är att etablera modellskogar i dessa områden inom projektperioden (2011–2014) för att de ska kunna ingå i IMFN. Ett samarbete sker dessutom med de tre modellskogarna i Nordvästra Ryssland (Komi, Pskov och Kovdozersky). I projektet deltar också myndigheter och organisationer från Norge, Estland och Lettland.

### Framtiden

Intresset ökar både lokalt, regionalt, nationellt och internationellt för skogens sociala värden och deras roll för människors välbefinnande, delaktighet och resurskapacitet när det gäller naturresursernas och samhällets hållbarhet och utvecklingskraft. De sociala värdena har haft en given plats traditionellt sett, men börjar nu uppmärksammas på politisk nivå. IMFN utgör ett utmärkt forum för att samla intressenter med olika behov till dialoger och deltagande för att tillsammans värna bygdens naturresurser, stärka lokalsamhällets kapacitet till hållbar utveckling, och dess förmåga att hantera förändringar och öka välmåendet för människor och natur.

I framtiden kan modellskogens roll behöva förstärkas genom att ges politisk legitimitet för att förbättra konfliktlösning och jämlikhet mellan olika intressenter och urbefolkningars rättigheter. Kontinuerlig finansiering är nödvändig för att kunna driva en modellskog vad gäller administration och möjlighe-

ter till deltagande för alla intressenter i regionen. Genom medverkan i nationella forskningsprojekt och internationella samarbeten skapas såväl finansiella som kompetensmässiga förutsättningar för att långsiktigt utveckla Model Forest som koncept och konkret tillämpning.



BALTIC LANDSCAPE



Part-financed by the European Union  
(European Regional Development Fund  
and European Neighbourhood and  
Partnership Instrument)

### Ämnesord

Model Forest network/program, Baltic Landscape, hållbart skogsbruk, lokalt deltagande, ursprungsbefolkning, samer, intressent.

### Läs mer

Almered Olsson, G. (red.) 2004. Inte bara träd – hållbart mångbruk av skogslandskapet. Stockholm: Carlssons.

Carlsson, J. 2012. Examining the social component of sustainable forest management in Prince Albert and Vilhelmina Model Forests. Arbetsrapport 359. Institutionen för skoglig resurshushållning. SLU. ISSN 1401-1204.

Jougda, L., Svensson, J., Angelstam, P., Axelsson, R., Liedholm, H., Ederlöf, E., Myhrman, L., Sandström, P. & Törnblom, J. 2006. Arenor för hållbart brukande av landskapets alla värden – begreppet Model Forest som ett exempel. Skogsstyrelsen: Rapport 7/2006

Lundberg, B. & Karlsson, S. 2002. Lokala utvecklingsstrategier – perspektiv, resurser och beroenden, i Lundberg, B. (m.fl.) (red.) (2002) Arvegods och nyodlingar. Karlstad University Studies 2002:47. Karlstads universitet. Sid. 149.

Svensson, J., Fries, C. & Jougda, L. 2004. Synthesis of the model forest concept and its application to Vilhelmina model forest and Barents model forest network. Skogsstyrelsen: Rapport 2004:6.

Baltic Landscape [online] [www.baltic-landscape.net](http://www.baltic-landscape.net)

International Model Forest Network [online] [www.imfn.net](http://www.imfn.net)

Prince Albert Model Forest [online] [www.pamodelforest.sk.ca](http://www.pamodelforest.sk.ca)

Vilhelmina Model Forest [online] [www.vilhelminamodelforest.se](http://www.vilhelminamodelforest.se)

### Författare



#### JULIA CARLSSON

doktorand i skoglig planering vid institutionen för skoglig resurshushållning, SLU, 901 83 Umeå. 090-786 8371. [Julia.Carlsson@slu.se](mailto:Julia.Carlsson@slu.se)



#### GUN LIDESTAV

docent vid institutionen för skoglig resurshushållning, SLU, 901 83 Umeå. 090-786 8391. [Gun.Lidestav@slu.se](mailto:Gun.Lidestav@slu.se)